

Klemens Jónsson - Fossamálið - Þrjár greinar

(1919)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Landsbókasafnsins (Íslandssafn).

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

22. 71
620
(2.340
Kli

Sjerprentun úr Lögrjettu

31. og 32. tölublað.

Fossamálið á þingi.

Nú er þá þingið byrjað á fossamálinu, fyrri hluti fyrstu umræðu málsins í neðri deild er um garð genginn og deildin búin að skipa 7 manna nefnd í málinu. Umræður urðu eiginlega talsvert styttri en búast hefði mátt við, og aðallega komu þar fram fossanefndargarparnir og þá fyrstur og fremstur Bjarni Jónsson frá Vogu. Hann hafði ásamt Einari Arnórssyni tekið að sjer að flytja frumvarp meiri hluta fossanefndarinnar. Ræður Bjarna voru að mörgu leyti eftirtektarverðar. Hann endaði með því að lýsa því yfir að í raun og veru væri þýðingarlaust hver væri talinn eigandi fossanna, og Einar Arnórsson komst að sömu niðurstöðu í sinni ræðu. Þó höfðu þeir báðir samið stóreflis ritgerðir einmitt um þetta, hvort eignarrjettur fossanna

væri hjá einstaklingunum eða ríkinu og varið til þessara ritgerða að sjálf-söguðu allmiklum upphæðum úr lands-sjóði.

Þeir voru þannig báðir sammála um, sem auðvitað er rjett, að aðalat-riðið er það, hvort löggjafarvaldið á að meina mönnum að nota fossa sína og þá sjerstaklega í stærri stíl. Í þessu efni gekk Bjarni frá Vogu mjög langt. Hann kvað það vera mest um vert hvernig ætti að vernda landið fyrir stóriðnaði. En þessi sami maður bar fram á þinginu 1917 frumvarp um að landið tæki tuttugu milj. kr. lán og setti á stofn slíkan stóriðnað, og iðkstuddi frumvarpið með því að „hin svo nefndu hvítu kol eru svo mikils verð að nú mun eigi seinna vænna að gera gangskör að hagnýting þeirra, einkum nú er vjer höfum reynt hversu dýrkeypt hin svörtu cru“. Til þess að sýna nú fram á skaðsemi þessa sama stóriðnaðar, sem

hann lofaði svo mjög fyrir tveim árum, tók hann til samanburðar þilskipaútgerðina og síldveiðarnar og var eins og hann teldi þær einhverjar hinar mestu landplágur, og það var eins og hann teldi sig þurfa að gera notkun fossanna að sem mestri grílu í augum bænda, því þegar hann talaði um, að notkun fossanna mundi draga að sjer innlendan vinnukraft, þá var hann ekki í nokkrum vafa um, að fossarnir tækju vinnukraftinn einungis frá bændum. En þegar hann á þingi 1917 bar fram nefnt frumvarp þá var fossaiðnaðurinn einmitt í hans augum bjargræði bænda. Þá benti hann á að hjer væru „auðsuppsprettur meiri en menn vissu áður af, en það er líka alkunna, að fólkið er ekki nógu margt til þess að reka þær allar. Bóndinn finnur sárt til í hvert sinn, er nýr framfarakippur kemur í sjávarútveginn, því að þá dregst fólkið frá sveitavinnunni eða verður of dýrt. Í því landi, sem svo er ástatt fyrir, er sá vinnukraftur sem býr í fossunum ekki lítills virði, því að hann er langtum meiri en samanlagt starfsafl allra manna og hesta hjer á landi. Menn ættu nú að skilja að svo framarlega sem hægt er að beisla þetta afl, má bæta því við vinnukraft landsmanna“. Þetta sagði Bjarni þá; nú segir hann alveg hið

gagnstæða, þó allar kringumstæður sjeu óbreyttar. Hann fór með hinar verstu ýkjur bæði um það, hvað mikinn vinnukraft þyrfti til fossanna og eins það hvað íslenska þjóðernið mundi þola að því er snerti erlenden vinnukraft. Um hið fyrra atriðið talaði hann svo, sem hugsun þeirra manna, sem ekki vilja leggja dauða hönd á fossana, væri sú, að flytja alt í einu inn í landið um 100,000 manns, sem er algerlega rangt, og um hið síðara atriðið sagði hann, að íslenska þjóðernið þyldi ekki einu sinni að 100 — eitt hundrað — útlendingar flyttust til landsins á ári!! Þetta er nú alt í einu orðin skoðun Bjarna og virðist hún ekki rjett vel í samræmi við þjóðernisrembing hans á undanfórnum árum, og sje hún sögð í einlægni, virðist hún vera einhver sú mesta móðgun við íslensku þjóðina, sem nokkur maður hefur leyft sjer að koma fram með.

Einar Arnórsson fór ekki eins langt. Hann sagði nokkurn veginn rjett frá málinu eins og það lá fyrir, en viðvíkjandi eignarrjettinum gerði hann sig sekan í sömu ósamkvæmnni eins og Bjarni. Þeir sögðu sem sje báðir, að norsku lögin frá 1. júlí 1887, sem viðurkenna eignarrjett einstaklinganna á fossunum, hafi verið í ósamræmi við eldri norska löggjöf,

en samt sem áður játuðu þeir, að samkvæmt þessum lögum væri í Noregi komin lögleg viðurkenning á eignarrjetti einstaklinganna á fossunum. En þegar þeir svo sneru sjer að okkar löggjöf, þá segja þeir að fossalögin frá 1907, sem einnig viðurkenna eignarrjett einstaklinganna á fossunum, sjeu ógild vegna þess, að þau sjeu í þessu tilliti í ósamræmi við eldri íslenska löggjöf. Með öðrum orðum, að fossalögin okkar frá 1907 hafi ekki getað gert það sama í þessu tilliti eins og norsku lögin frá 1887, þó jafnt hefði staðið á frá þeirra sjónarmiði í báðum tilfellum. Einnig var það eftirtektarvert, að Bjarni tók það hvað eftir annað fram, að hann neitaði því alls ekki, að öll rjettindi yfir vatninu fylgdi landinu, en í öðru orðinu neitaði hann því, að fossarnir væru eign einstaklinganna og munu fáir menskir menn geta skilið þá kenningu.

Af hendi minnihluta fossanefndarinnar talaði Sveinn Ólafsson til stuðnings afstöðu þeirri, sem hann hefur tekið til málsins. Vill hann viðurkenna eignarrjett einstaklinganna yfir fossunum, en hann vill ekki leyfa stóriðnað nema með mjög ströngum skilyrðum. Hafði Einar Arnórsson mikið til síns máls, er hann sagði

að Sveinn tæki það aftur með annari hendinni, sem hann þannig hefði látið með hinni, því það væri lítið gagn fyrir eigendur fossanna að vera viðurkendir eigendur þeirra, ef löggjafarvaldið jafnframt setti þeim svo strangar reglur um notkun fossanna, að þeim væri ómögulegt að nytfera sjer þá, og gat Sveinn Ólafsson litlu svarað til þess.

Enginn af ræðumönnunum fór því eiginlega inn á það, sem þeir allir viðurkendu, að væri aðalatriðið, sem sje hversu langt megi ganga í því að róta fossana, nema þá helst Bjarni, sem viðhafði slíkar ýkjur sem fyr er sagt, að þær geta ekki orðið teknar alvarlega, enda afstaða hans til málsins alveg þveröfug við það, sem hún var 1917. Nú, en maður verður að viðurkenna, að þetta var að eins byrjunarbardaginn, og þegar nefndin er búin að vinna að málinu og kemur með nefndarálit sitt, þá er vonandi, að aukaatriðin verði lätin liggja í láginni, en aðalatriðin tekin til alvarlegrar og stillilegrar meðferðar.

20. júlí 1917.

Aheyrandi.

Innilokunarstefnan.

Sú skoðun lætur nú allmikið á sjer bera, bæði í ræðum ýmsra þingmanna og í blaðagreinum, að það sje íslensku þjóðinni lífsnauðsyn, að loka sig sem mest inni, bægja frá sjer erlendum áhrifum, erlendu auðmagni og erlendum starfskröftum. Þetta eru óhollar kenningar, ekki síst fyrir litla þjóð, sem í verklegum framkvæmdum er orðin langt á eftir nágrannaþjóðum sínum, og þarf því margt af þeim að læra, vantar auðmagn til þess að koma nauðsynlegum framkvæmdum í verk og vinnukraft til þess að nota auðsuppsprettur lands síns. En einmitt svona er nú ástatt hjer á landi.

Í aðalatvinnuvegum okkar tveimur stendur nú svo á, að annar þeirra hefur á síðustu áratugum tekið sjer erlendar framkvæmdir til fyrirmyndar, og á stuttum tíma hafið sig á það stig, að nú stendur hann jafnfætis sams konar atvinnurekstri erlendis. Framleiðslan hefur margfaldast og skapað auð og áhuga, í stað fátæktar, framkvæmdaleysis og getuleysis áður. Svona hefur sjávarútvegurinn umskapast hjá okkur á síðustu áratugum fyrir framsýni og áræði einstakra dugnaðarmanna, fyrst með þilskipaútgerðinni, síðan með botnvörp-

unga- og vjelbátaútgerðinni. Auðvit að byrjuðu þessir menn fyrirtæki sín með lánsfje, og það fje var erlend eign. En þrátt fyrir það hefur alt gengið vel.

Frá hálfu landbúnaðarins eru kvartanirnar sífellt að verða háværi og háværi yfir því, að hann standist ekki samkepnina við sjávarútveginn um vinnuaflið. Allar hugmyndir, sem fara í þá átt, að skapa jafnvægið með því að leggja veruleg höft á arðvænlegri atvinnuvegin til viðhalds hinum, eru auðsjáanlega fásinna. Jafnvægið verður að skapast með álíka framförum í landbúnaðinum og þeim, sem sjávarútvegurinn hefur tekið. En þetta fæst með aukinni jarðrækt, vjelavinnu og bættum samgöngum. En til þess að koma breytingunni í verk, þarf mikið fje, og þá er ekki um annað að gera en erlent lánsfje. Kröfurnar um þetta eru að hækka, og þörfin að skýrast. En yfirleitt er þröngsýni í þessum efnum of mjög ráðandi hjá bændastjettinni, eins og sýnt hefur sig í því, að úr þeirri áttinni skuli járnbrautmálið hafa mætt mótstöðu, þótt það fyrirtæki miði einkum að eflingu landbúnaðarins. En um þetta mál hefur oft verið rætt áður hjer í blaðinu og skal því ekki fjölyrt um það að þessu sinni. En landbúnaðurinn á varla viðreisnar

von, nema hræðslan við erlenda fjármagnið hverfi og trúin vakni á þörf fyrir gagngerða breytingu á búnaðarháttunum. Innilokunarhugsunarhátturinn þarf að hverfa og í hans stað að koma við útsjón til betri tíma framundan.

Nokkra undanfarna áratugi hefur margt verið skrafað um það stórrí, sem Íslendingar ættu arðlaust í fossaaflinu, og fólkið hefur dreymt fagra drauma um þá gullöld, sem upp rynni, þegar fossarnir þess færu að vinna. Svo rennur loks upp sá tími, að nóg fje er í boði til þess að beisla fossana. En þá verða margir jafnframt gegnteknir af hræðslu við fyrirtækin. Föðurlandsástin logar upp í þeim og brennir burt allar hugsanir um gullsins gæði. Frelshetjurnar fóna höndum og biðja drottinn að vernda landið svo sem við höfum við því tekið frá forfeðrunum, láta ekkert útlent gull komast þar að og engan „útlendan skríl“, því þá sje það dýrmætasta í voða, sjálft þjóðernið. Og nú kveður við þessi sónn: þjóðernið er í voða. Eina ráðið til að vernda það er, að þvertaka fyrir allan fossaðnað í þessu landi.

Áður hefur verið talað um, að tvær leiðir væri um að velja í fossamálinu: annaðhvort að landið tæki stórfjeðlani og ræki fossaðnað á sinn kostn-

að, eða þá, að það veitti útlendu fjelagi eða fjelögum sjerleyfi til þessa atvinnureksturs. Um fyrri leiðina getur varla verið að ræða í alvöru. Ef nokkuð á að verða úr framkvæmdum í náinni framtíð, þá er það síðarþefnda leiðin, sem fara verður. En hvort sem landið ræki fyrirtækin eða leigði útlendum fjelögum fossaaflíð, yrði að sækja vinnufólk til útlanda. Við höfum ekki nægt fólk til þess að reka þá atvinnuvegi, sem fyrir eru, lívað þá heldur nýjan í viðbót. En nú er það hræðslan við þennan útlenda vinnulýð, sem á að valda því, að ekkert verði hjer úr fossaðnaðinum.

Það hefur verið sagt í þinginu, að fossaðnaðurinn mundi verða drepur fyrir landbúnaðinn, draga frá honum vinnuaflíð, eins og sjávarútvegurinn, svo að ekkert yrði eftir. Þegar verið var að útmála þetta, var gert sem allra dýrlegast lífið í hinum væntanlegu verksmiðjubæjum, en kotalíf landbúnaðarmanna sem skuggalegast. Dýrlega lífið í raflýstu bæjunum og háa kaupið þar áttu að tæma sveitakotin og þar með drepa þjóðernið. En þar til er því að svara, að ef virkilega reyndist svo, að glæsilegt menningarlíf væri í boði fyrir fólkið í stað baslalarlífs og kotabúskapar, þá á það, sem kallað er þjóðerni, skilyrðislaust að víkja. Það er ekkert vit

í því að ætla nokkurri þjóð að af-sala sjer allsnægtum fyrir þjóðerni sitt.

Innilokunarmennirnir gera ráð fyrir, að útlendi vinnulýðurinn væntan-
iegi í fossabæjunum yði brátt svo
ráttugur, að tunga okkar og menn-
ing lytu í lægra haldi fyrir honum.
En þótt inn flyttust nokkrar þús-
undir, eða jafnvel nokkrir tugir þús-
unda, erlendra verkamanna, þá erum
við eftir sem áður fjölmennari. Við
höfum ráðin og stjórnina og gætum
heft innflytjendastrauminn, hvenær
sem okkur sýndist svo, ef okkur virt-
ist hann ætla að vaxa okkur yfir höf-
uð. Við höfum bókmentirnar, blöðin
og skólana, eða yfirhöndina yfir öllu
þessu. Við höfum yfir höfuð öll skil-
yrði fram yfir þetta ráðgerða inn-
flutta fólk til þess að halda við máli
okkar og menningu og gera þeim
mönnum, sem til langdvala settust
hjer að, girnilegast að tileinka sjer
hvorutveggja. Í stað þess að óttast,
að tunga okkar hlyti að lúta í lægra
haldi, ef útlendir verkamenn flyttust
inn í landið, ættum við að hafa það
traust á sjálfum okkur, að við efri-
mitt með þessu gætum fjölgað mæl-
endum hennar um þúsundir, eða tugi
þúsunda. Ef við höfum það ekki, þá
á tunga okkar og menning ekki skil-
ið að lifa.

Fossaiðnaðurinn á að verða land-
búnaðinum til viðreisnar, en ekki til
riðurdreps. Hann á að framleiða á-
burð til jarðræktar, sem okkur mjög
skortir. Og hann á að skapa sam-
göngutæki, sem okkur skortir ekki
síður. Og hann á að skapa markað
í landinu sjálfu fyrir afurðir land-
í landinu sjálfu fyrir afurðir land-
fje á ári í landssjóðinn í leigu eftir
fossaaflíð, og rjett væri að áskilja,
að öllu því fje yrði varið í þarfir
landbúnaðarins. Hann á að leiða afl
til lýsingar, hitunar og iðnaðar út um
sveitirnar, og á þann hátt að gera líf-
ið þar betra og meira aðlaðandi en
það nú er. Landbúnaðurinn á að verða
sá atvinnuvegur, sem menn sækjast
mest eftir, og hann hefur mörg skil-
yrði til þess, að geta orðið það, enda
þótt hann verði ekki gróðavænleg-
astur. Þeir menn, sem græða fje á
öðrum atvinnugreinum, eiga, ef rjett
er, að hverfa, með gróða sinn, að
landbúnaðinum, vegna þess að hann
ætti að verða skemtilegasti atvinnu-
vegurinn, lífið þar frjálsast og þægi-
legast.

Því fer fjarri, að hjer sje verið að
mæla með því, að fossaaflinu sje
kastað hugsunarlaust í erlend auð-
mannafjelög. Það er sjálfsagt, að
heimta af alþingi og stjórn og öðr-
um þeim, sem fyrir okkar hönd semja

um leigu á fossaaflinu, að rjettar landsins og hagsmuna sje gætt sem allra best. Því fer líka fjarri, að Lögr. þyki lítils um vert viðhald tungu okkar og þjóðlegra minninga. Hún vill vernda hvorutveggja sem allra best. En hún er ekkert hrædd við, að fossaiðnaðurinn skapi hjer innflutning, sem verði hættulegur að þessu leyti. Hún heldur þvert á móti, að allar menningarframfarir í landinu verði til styrktar og ágóða fyrir þjóðinni okkar. Vegna þessa er hún innilokunarmönnunum gersamlega andstæð í skoðunum. Og ef til kæmi innflutnings útlendra verkamanna, þá vildi hún fyrst reyna þá aðferð, að sýna þeim sem allra mest frjálsslyndi þveröfugt við það, sem fram kemur hjá innilokunarmönnunum, sem telja nauðsynlegt, að gera þeim sem erriðast fyrir, og rjettindi þeirra sem vandfengnust. Með þessu mundu landsmenn laða þá til samvinnu og samhugar með sjer, en hrinda þeim frá sjer með hinu. Þá fyrst, ef reynslan sýndi, að þetta gæti ekki blessast, skyldi tekið til hinna ráðanna.

Hræðslan við, að útlendingar fylli landið, hefur líka komið fram í þinginu út af breytingunum á stjórnarskránni, sem fyrir liggja. B. J. frá

Vogi flytur þá breytingartillögu við stjórnarfrumvarpið, að kosningar-rjetturinn sje bundinn við búsetu í landinu eitt kjörtímabil, þ. e. 6 ár. nú, en yrði 4 ár, ef stjórnarfrumvarpið gengi í gegn óbreytt. L. H. Bjarnason prófessor þykir þetta of lítið, í grein, sem hann skrifaði nýlega hjer í blaðið, og vill hafa 10 ár, að minsta kosti. Lögr. hefur heyrt, að nokkur reipdráttur um þetta eigi sjer stað innan þingsins. Sumir þingmenn vilji ekki binda þetta mál við stjórnarskrána, en setja, ef nauðsyn þykir, ákvæði um það í kosningalögin. Er þá hægra um vik fyrir þingið síðar, að herða ákvæðið eða rýmka það, eftir því sem þörf krefur. En aðrir vilja fyrir lvern mun koma ákvæðinu inn í stjórnarskrána. Ástæða þeirra hinna síðarnefndu er sú, að þeir óttast að Danir komi hingað ef til vill í þúsundum eða tugum þúsunda, til þess að greiða hjer atkvæði vegna jafnrjettis-ákvæðisins í sambandslögunum. Nú er kosningarrjettur fyrir alla bundinn í stjórnarskránni við eins árs dvalartíma í kjördæminu, svo að þessi danski mannfjöldi, sem sumir óttast, yrði að sitja hjer eitt ár í fastri búsetu, til þess að öðlast kosningarrjettinn. En þetta álíta þeir, sem hræddir eru við innstreymið, ekki nóg, og ekki heldur hitt, að í einföldum lögum yrði

sett ákvæði, sem legði frekari hömlur á þetta. Þeir trúu ekki alþingi fyrir málinu, en vilja láta hverja breytingu frá því, sem nú yrði ákveðið, þótt engin reynsla sje á að byggja, valda þingrofi og nýjum kosningum. Telja þeir ekkert tryggilegra annað en stjórnarskrárákvæði háskanum til hindrunar. En einmitt það, að setja ákvæðið inn í stjórnarskrána, heggur þó nærri því, að vera brot á sambandslagasamningnum, sem gerður var í fyrra og allir hjer fögnuðu þá. En látum þó þessa varfærni vera, ef nokkur ástæða væri sýnileg til óttans. En svo er alls ekki. Að hræðast innflutning hingað í stórum stíl frá Danmörku, er fjarstæða, sem ekki nær nokkurri átt. Lögr. álítur því, að það sje jafn lítils vert fyrir Dani sem Íslendinga, hvað ofan á verður í þessu. En úr því við fjellumst á það ákvæði í sambandslögunum, sem hjer er um að ræða, þá eigum við að standa við það, allra helst meðan ekki er sýnilegt, að það kosti okkur nokkuð. Ef við sjáum yfirvofandi hættu, þá er alt af leiðin opin fyrir þingið, að setja skorður fyrir því, sem menn óttast, með einföldum lögum, og að hafa þá ákvæðin svo hörð sem verkast vill. En það er undarlegt, að vilja nú þegar, alveg að þarflausu, vekja úlfúð út af sambandslögunum. Og

verst er það þó, ef fyrir þessu gangast menn, sem sjálfir hafa átt sæti í sambandslaganefndinni og í lagaeftirlitsnefndinni, sem nýlega hefur haft stjórnarskrárfrv. til yfirlits, og þá þagað yfir þessu, er þeir ræddu málin við samnefndarmenn sína í Danmörku.

Fossamálið.

Í Morgunblaðinu, sem kom út föstudag 18. júlí, er það haft eftir hr. alþingismanni Bjarna Jónssyni frá Vogu, að hann við umræður um frumvarp til vatnalaga, hafi sagt á þessa leið: „Norðmenn hefðu eigi verið á eitt mál sáttr um þetta mál (eignarrjett á vatni), er þeir settu fossalög sín árið 1887, en með þeim var eignarrjettur á vatni gefinn einstaklingum. Margir vitrustu og bestu menn þeirra hefðu barist á móti þessu, en það orðið árangurslaust, vegna þess, að meiri hluti þingmanna, eða þeirra venslamenn höfðu hag af því, að lög in kæmust á.“

Bjarni hefur ekki mótmælt því, að þessi orð væru rjettilega höfð eftir sjer, þótt það sje harla ótrúlegt, að hann hafi viðhaft þessi ummæli, því

þau eru algerlega villandi í aðalatriðinu.

Lögin voru ekki sett eftir vilja og gæðþóttu einstakra manna, sem höfðu lag af þeim, heldur af því að þau voru í fullu samræmi við gildandi löggjöf, bæði að fornu og nýju, og margra alda rjettarvenju. Til sönnunar þessu, skal tilfært álit hinnar norsku vatnanefndar, er þá var skipuð, og var formaður hennar prófessor Brandt, nafnfrægur lögfræðingur, sem Bjarni hefur sjálfur vitnað í; hann hefur samið bæði rjettarsögu Norðmanna og hlutarjett, og hefur því haft sjerstakt tækifæri til að rannsaka spurninguna um eignarrjettinn í ástæðunum fyrir vatnalagafrumvarpinu 1887 stendur svo, eftir að búið er að skýra frá vatnalöggjöfinni í ýmsum löndum Norðurálfunnar (Odelstingets Proposition 13. 1886. Anhang, bls. 27—28):

„Í Noregi hefur hins vegar regla um, að landeigandi væri fullkominn eigandi þess vatns, sem rennur yfir land hans, verið viðurkend frá elstu tímum, bæði í teori og praxis, án tillits til, hvort vatnið er stórt eða lítið, skipgengt eða ekki“.

En jafnhliða eignarrjettinum er rjettur almenningis viðkendur til notkunar á þeim vötnum, sem eftir eðli sínu eru hentug samgöngutæk:

(til umferðar og fleytingar). En einglegur eigandi er þó alt af landeigandinn; það er hans eign, sem umferðin er um, en án endurgjalds. Umferð og fleytingar eru ekki hliðstæðir rjetthafar eigandans til vatnsins.

Gegn þessari skoðun vorri um rjett landeiganda til vatnsins, hefur amtmaðurinn í Buskerud hafið sterk mótmæli í erindi sínu. Amtmaðurinn vill ekki viðurkenna eignarrjett landeiganda yfir vatni í landi hans, nema þar sem um einkasambönd er að ræða. Hann álitur, að hið opinbera hafi, vegna almennra samgangna rjett til að ráða yfir vötnunum; það hafi yfirumráða- eða yfireignarrjett yfir þeim, líka gagnvart landeiganda, án annara takmarka, en þeirra, sem felast í 105. gr. grundvallarlaganna.

Nefndin lætur í einu hljóði í ljósi, að hún telur þessa skoðun amtmannsins vera í beinni mótsögn við okkar gildandi rjett. Lögin veita skýrt og eindregið landeiganda eignarrjett jafnt yfir því vatni, sem rennur yfir landið, sem landinu sjálfu, og þó löggjöfin hafi að mörgu leyti takmarkað notkunarrjett hans yfir eigninni, þá hefur hún þó ávalt viðurkennt eignarrjettinn.

En auk þess sem það er í sjálfu sjermjögvíðsjárvert að breyta grundvallaratriði, sem er svo ævagamalt,

og fest hefur svo djúpar rætur í allri landbúnaðarlöggjöf vorri verður að álíta, að til þess sje engin stjórn-skipuleg heimild. Bannið í 105. gr. grundvallarlaganna gegn því að svifta menn eign sinni, nema fult endurgjald komi fyrir, gildir ekki síður fyrir löggjafarvaldið en önnur stjórnar-völd. Með lögum má takmarka af-notarjett eiganda, og það er ekki auðvelt, að ákveða, hve langt má fara í því efni, án þess að haggjað sje við insta eðli eignarrjettarins. En svo mikið verður að telja víst, að eftir vorum grundvallarlögum er ekki hægt að takmarka afnotarjett eiganda yfirleitt af ákveðnu leyfi af hendi eins stjórnarvalds, og heldur ekki getur ríkið gert neina ráðstöfun til að svifta hann umráðarjettinum.“

Af þessu er það augljóst, að öll vatnanefndin (sama sem fossanefndin hjer), hefur verið sammála um eignarrjett landeiganda; og að sá rjettur byggist á lögum og aldagamalli rjettarvenju. Ólíklegt er, að slík nefnd hafi verið skipuð tómun vatnaeigendum, eða nánustu vandamönnum þeirra, og allsendis óhugsandi er það, að annars eins vísindamaður og prófessor Brandt var, hafi viljað ljá nafn sitt til slíkrar hlutdrægni, sem felst

í ummælum Bjarna, og bletta nafn sitt með slíkri óhæfu. Til þess nú samt að taka af allan vafa í þessu atriði, sem skiftir miklu, hefur þótt rjett að útvega vottorð um það frá merkum núlifandi norskum lögtræ-ingum, og hefur borist hingað svo-hijóðandi skeyti, sem birtist orðrjett: „Answering your wire 18th july we certify that norwegian water law of july 1st 1887 in fixing private owner-ship of rivers, was in accordance with former norwegian laws and legal cus-toms.*

Professor doctor juris Gjelsvik and advocates Lundh og Rygh.“

Prófessor Gjelsvik þekkja flestir Íslendingar, og síst mun Bjarni frá Vogu vefengja lærdóm hans og þekk-ingu á norskum lögum. Þeir Lundh og Rygh eru meðal helstu málfærslu-manna við hæstarjett Noregs, og sjer-fræðingar í vatnalöggjöf.

Kl. J.

* Til svars upp á skeyti yðar 18. júlí, vottum vjer, að norskum vatnalög-in frá 1. júlí 1887, sem slógu föstum eignarrjetti einstakra manna yfir vötnum, voru í samræmi við eldri norsk lög og lagavenju.

